

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัย เรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมการเกษตร ชุมชนไทลื้อ บ้านท่าหล่ม ตำบลทานตะวัน อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยการจำแนกออกเป็นหัวข้อสำคัญๆ ดังนี้คือ

1. แนวคิดเกี่ยวกับมิติชุมชนวิธีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิอำนาจในการจัดการทรัพยากร
2. แนวคิดมานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม
3. แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรทฤษฎีใหม่
4. แนวคิดเกี่ยวกับพิธีกรรมในสังคมไทย
5. ทฤษฎีเครื่องล่อใจ
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับมิติชุมชนวิธีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิอำนาจในการจัดการทรัพยากร

การที่มนุษย์จะอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขนั้น จะต้องมีการพึ่งพาอาศัยให้ความช่วยเหลือ ไม่ว่าจะเป็นการช่วยเหลือส่วนตัว หรือส่วนรวม สังคมไทยแต่เดิมแต่ละกลุ่มมีคนจำนวนไม่มากนักจะมีการใช้ของส่วนรวมร่วมกัน เช่น การใช้ป่า ใช้น้ำ ฯลฯ แต่การที่จะใช้แบบให้คงเหลืออยู่ยาวนานนั้นก็จะมีข้อตกลงร่วมกัน เช่น การใช้น้ำจะมีการแบ่งปันกันใช้ มีกฎกติกาว่าจะจัดสรรแบ่งกันอย่างไร ตามลำดับก่อนหลัง และในบางอย่างยังนำพิธีกรรมมาจัดการด้วยทั้งนี้เพื่อเป็นการรวมกลุ่มมาจัดการทรัพยากรนั้นๆ เพื่อคนในชุมชนจะได้นำไปใช้ทั่วทุกคนโดยไม่แบ่งแยกเป็นเฉพาะของใคร ฉะนั้น แต่ละคนจะมีสิทธิในการใช้เท่ากัน จึงเกิดเป็นแนวคิดของชุมชนเกิดขึ้น

จากสังคมไทยในอดีต ให้ความหมายของคำว่าชุมชนเป็นบ้านเท่านั้นแต่ในปัจจุบันชุมชนมีความหมายกว้างมาก จะครอบคลุมหมู่บ้านและกลุ่มเคลื่อนไหวก็ได้ ฉะนั้นชุมชนจึงไม่ติดอยู่กับพื้นที่ทางกายภาพหรือพื้นที่ภูมิศาสตร์ แต่ยังมีวัฒนธรรมมีอุดมการณ์มาเกี่ยวข้องด้วย เพราะหมู่บ้านชุมชนมีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากความแตกต่าง

และหลากหลายในหมู่บ้าน และยังมีความสัมพันธ์กับส่วนต่างๆของสังคม ที่มีทั้งการเกื้อกูล ชัดแจ้ง ครอบงำ ทำให้หมู่บ้านชุมชนต้องปรับเปลี่ยนตนเอง เพื่อการดำรงอยู่ในฐานะเป็นหน่วยทางสังคม วัฒนธรรม ชุมชนจึงเป็นมิติของความสัมพันธ์เชิงอำนาจมากกว่าเป็นเพียงหน่วยพื้นที่ทางกายภาพ เชิงภูมิศาสตร์เท่านั้น และเมื่อชุมชนดำรงอยู่ได้แล้วจึงทำให้คนในหมู่บ้านชุมชนมีแนวคิดมิติชุมชนวิธีการว่าด้วยสิทธิอำนาจในการจัดการทรัพยากรเกิดขึ้นดังเช่น

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544ก: 48-57) ได้กล่าวถึงการศึกษาเชิงวาทกรรม การศึกษาหมู่บ้านในเชิงวาทกรรมนี้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทางมิติ ความคิด กระบวนทัศน์ที่เปลี่ยนจากเดิมในลัทธิใหม่ เช่น การเปลี่ยนแปลง ศึกษาเวทีชัดแจ้ง การต่อสู้เชิงเศรษฐกิจ การเมืองแนวคิด เชิงประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชาวบ้าน การพัฒนาให้ความสำคัญกับมุมมองด้านความรู้อำนาจของชาวบ้านอย่างจริงจัง ด้านวิชาการเป็นความรู้ที่เป็นทางการแบบ วิทยาศาสตร์อย่างเดียว ความรู้แบบวิชาการให้ความสำคัญกับกลุ่มผู้มีอำนาจทางสังคม มีอคติกับผู้ มีวิธีคิดแบบอื่นๆ และการเปลี่ยนแปลงนี้ช่วยให้เข้าใจความหมายการต่อสู้ของชาวบ้าน ที่ต่อต้าน ความครอบงำที่มาจากภายนอก แต่ยังเป็นทางเลือกในการพัฒนาอื่นๆ แทนการจำกัดทิศทางการ เปลี่ยนแปลงทิศทางการเดียวเท่านั้น การทำลายทำนบที่เข้าขวางกั้นทางการศึกษาของสังคมชนบทเดิม นั้นคิดว่าเป็นหน่วยพื้นที่ สัมพันธ์ทางสังคมหน่วยวิเคราะห์ แต่ที่สำคัญแล้วหมู่บ้านนั้นเป็นรูปแบบ หนึ่งของวาทกรรม ความเป็นชุมชนการต่อสู้ทางความคิดเพื่อพัฒนาที่ผ่านมา เพราะชาวบ้าน สามารถตอบสนองความเป็นชุมชนใหม่ที่ดิ้นรนไม่ต่างจากหมู่บ้านที่มีการต่อสู้เพื่อความเปลี่ยนแปลง ความสัมพันธ์กับธรรมชาติ จึงมีรูปแบบหลากหลาย เช่น กลุ่มเครือญาติ กลุ่มคณะทรัพยากร เครือ ข่ายต่างๆ ของท้องถิ่น ขณะเดียวกันชาวบ้านในสังคมมองการรวมกลุ่มทางสังคมว่าอยู่บนพื้นฐาน ของความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างน้อย 5 ประการ คือ

1. อุดมการณ์เป็นอำนาจเกี่ยวกับการนับถือผี
2. พิธีกรรมเป็นการสืบทอดอุดมการณ์
3. อำนาจในการจัดการทรัพยากรร่วมในฐานะความคิดของส่วนรวม
4. ภูมิปัญญา
5. องค์กรและเครือข่ายความสัมพันธ์

จะเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอและผลิตใหม่ได้ บนเงื่อนไขสัมพันธ์ด้านการ ส่งเสริมการจัดการระหว่างภายในภายนอกเช่นอุดมการณ์เกี่ยวกับความคิดหลัก ความเชื่อ เรื่องผี ปู่ย่า ผีเสื้อบ้าน ใจบ้าน ผีผาย ชาวบ้านจะสืบสัมพันธ์กันผ่านการนับถือผี การรวมหมู่บ้านในระดับ บ้าน ก็แสดงออกในเรื่องการนับถือผีเสื้อบ้านเดียวกัน ถือว่าผีมีอำนาจคุ้มครองพื้นที่คุ้มครองรักษา ทุกคนในบ้าน ในบางครั้งสามารถโยงเข้ากับเมืองที่นับถือผีเจ้านายร่วมกัน การนับถือผีผายจะดูแล

ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่หลายหมู่บ้าน พิธีกรรมจึงเป็นการปฏิบัติร่วมกันของกลุ่มเพื่อสืบทอดอุดมการณ์ ที่มีอยู่ในระดับครอบครัว เครือญาติหมู่บ้านมีศูนย์กลางอยู่ที่วัดต่อมาเปลี่ยนแปลงเป็นพิธีกรรมระดับชุมชน ส่วนพิธีกรรมครอบครัวเช่น พิธีบวชเป็นเรื่องของชุมชน แต่พิธีกรรมบางอย่างของชุมชน เปลี่ยนมาเป็นของครอบครัวก็มีมากขึ้น

อำนาจการจัดการทรัพยากรร่วมกัน จะอยู่บนพื้นฐาน *หน้าหมู่บ้าน* ของใช้ส่วนรวม เป็นสิทธิของชุมชนดูแลจัดการในหมู่บ้านมีของหน้าหมู่บ้านหลายอย่าง เช่น ป่า โรงเรียน เหมืองฝาย ปัจจุบันเรียกว่าของสาธารณะหมู่บ้านชาวบ้านจะดูแล มีการจัดการประโยชน์ตามกฎหมายที่ประเพณีที่ตกลงกันจนตกผลึกเป็นความเชื่อ สิ่งที่ชาวบ้านดูแลและใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น ดินน้ำ ป่าที่ใช้เก็บของป่า และการกำหนดขอบเขตเพื่อป้องกันการรุกรานจากคนภายนอก

ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือความรู้ที่เป็นของหน้าหมู่บ้าน เช่น คำราชา คำอาคมความรู้ด้านศิลปสถาปัตยกรรมก่อสร้าง ความรู้ด้านการผลิตต่างๆ ซึ่งถือว่าเป็นศักดิ์ศรีของหมู่บ้านของชุมชนท้องถิ่น มีการนำความรู้มาแข่งขันกันเพื่อประกาศศักดิ์ศรีของชุมชน เช่น แข่งตีกลอง แข่งจุดบั้งไฟ

องค์กรเครือข่ายความสัมพันธ์ที่แสดงออกโดยผ่านผู้นำ ซึ่งเป็นผู้นำทางพิธีกรรมต่างๆ เช่น *แก่งฝาย* สามารถระดมคนมาร่วมกันในระดับต่างๆ *เก้าอี้* คนในตระกูลทำพิธีกรรมปัจจุบันองค์กรในเรื่องนี้เริ่มหายไป เพราะส่วนหนึ่งรัฐเข้ามาทำหน้าที่แทน แต่ชาวบ้านยังคงสร้างสรรค์การรวมตัว เป็นองค์กรกลุ่มใหม่ขึ้นอีกกลุ่ม เช่น กลุ่มฌาปนกิจ และเครือข่ายสัมพันธ์จะมีหลายรูปแบบ ดังเช่นการขอแรงทำงานเป็นกลุ่ม ในอดีตมีขอบเขตกว้างกว่าระดับหมู่บ้าน เช่น เครือข่ายพ่อค้าวัวต่าง เครือข่ายหัววัด เพราะชาวนาใช้แรงงานรับจ้างเพื่อตัวเองมากขึ้นจึงมีเครือข่ายกว้างออกไป ผู้รู้มองความเป็นชุมชนว่าจะเกี่ยวกับอุดมการณ์อำนาจความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีทั้งความขัดแย้งความกลมกลืนเปลี่ยนแปลงลงได้ ผลิตซ้ำใหม่ได้ ไม่ใช่เรื่องติดกับพื้นที่ตายตัวแต่อยู่ในขอบเขตหลายระดับ ตั้งแต่ครอบครัวหมู่บ้านและชุมชนอาจซ้อนทับกันได้หากดำรงอยู่ในความสัมพันธ์ภาพทางสังคมภายนอก

ฉะนั้นชุมชนจึงเป็นการพึ่งตนเองและเป็นเรื่องขัดแย้งในการปรับตัว ความคิดที่มองว่าชุมชนล่มสลายนั้น เป็นการมองความสัมพันธ์มากกว่าความคิดที่ว่าชุมชนเป็นเรื่องคุณค่าติดกับพื้นที่ ซึ่งอยู่กับเงื่อนไขหลายประการ และการได้มีส่วนร่วมในการดูแลจัดการทรัพยากร เมื่อเผชิญกับความขัดแย้งภายนอก

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544: 180-82) ได้กล่าวถึงแนวคิดกระบวนการชุมชนกับองค์กรพัฒนาเอกชน ด้านระบบเกษตรเชิงพาณิชย์แบบเข้มข้น และการเกษตรก้าวหน้าที่กำลังเผชิญกับกระแสทุนจากภายนอกว่า การเกษตรเชิงพาณิชย์แบบเข้มข้นนั้น จากตัวอย่างพื้นที่ทำงานศูนย์ตำบลแวน อำเภอพริว จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าชุมชนมีระบบเหมืองฝายดี มีน้ำจาก ดินน้ำใช้

ที่นาร้อยละ 40 เพาะปลูก ได้ปีละ 3 ครั้ง จะปลูกถั่ว ข้าว คนไร่ที่นาร้อยละ 40 ครัวเรือน เข้าพื้นที่เกษตร ของพ่อแม่ทำการเพาะปลูก เกษตรกรจึงมีรายได้ขึ้น ก็เลยไม่ค่อยไปทำงานต่างถิ่นกัน ชาวบ้านบางส่วนเข้าสู่ระบบซื้อขายล่วงหน้ากับพ่อค้าโดยปลูกพืชลงทุนสูง เพื่อสนองความต้องการของพ่อค้า แม้ราคาสูงแต่ก็เสี่ยงเมื่อพ่อค้าไม่รับซื้อ เพราะผลผลิตคุณภาพผิดสัญญา ทำให้ชาวบ้านบางคนต้องพึ่งพาการทำไร่ที่มีพื้นที่ใกล้ที่นา โดยการปลูกอ้อย เพราะต้นทุนต่ำ และทำน้ำอ้อยขาย ซึ่งได้ราคาดีพอสมควร แต่ชาวบ้านไม่มั่นใจในศักยภาพการรวมกลุ่ม ปัจจุบันชาวบ้านต้องการลงทุนจากรัฐมาส่งเสริมอีก และยังมีการทำไร่ทำสวนผลไม้บริเวณบ้านเป็นรายได้ค่อนข้างมั่นคงแน่นอน แต่ปัจจุบันนักธุรกิจในเมืองเริ่มออกกว้านซื้อที่ดินเขตปฏิรูปของรัฐที่อยู่รอบๆชุมชนอีก

และระบบก้าวหน้าที่ชุมชนกำลังเผชิญ กับกระแสทุนจากภายนอกพื้นที่ พบว่ามีที่ในศูนย์เขตช่วงเปา อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ บ้านวังสระแดง ตำบลหนองร้อง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูนมีพื้นที่ทำนาได้ปีละ 3 ครั้ง ปลูกข้าวเชิงพาณิชย์ ระบบชลประทานหมีองฝายมีคุณภาพดี ชาวบ้านอนุรักษ์ต้นน้ำ บางส่วนมีรายได้จากขายลำไย การเป็นชุมชนเมืองในเขตเมือง ชาวบ้านจะทำเกษตรก้าวหน้าใช้ปัจจัยการผลิตอย่างเข้มข้นจ้างแรงงานด้วย และมีกิจกรรมของรัฐที่อยู่รอบๆชุมชนมีกิจกรรมนอกภาคการเกษตรชาวบ้านเกินครึ่งเช่านาและหารายได้รับจ้างการเกษตรเพื่อขาย ชาวบ้านจะมีฐานะเศรษฐกิจแตกต่างกัน หน่วยงานรัฐเข้าทำงานในพื้นที่มาก เช่น ธกส. สหกรณ์บริการสินเชื่อเกษตรตำบลจะส่งเสริมการเลี้ยงวัวซึ่งจะทำงานกับคนฐานะปานกลางและคนจน ปัจจุบันชุมชนเผชิญการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วมากโดยกระแสทุนจากภายนอกท้องถิ่นขยายออกสู่ภาคธุรกิจมีการกว้านซื้อที่ดิน ชาวบ้านจึงต้องหาทางเลือกด้านเศรษฐกิจที่เป็นทุกอย่างเพื่อการอยู่รอดของตน รวมทั้งทางเลือกภาคการเกษตรด้วย

ดังนั้นจึงได้ข้อสรุปว่าจากที่ชาวบ้านทำการเกษตรที่กล่าวมา มีผลหลายประการต่อการประกอบพิธีกรรมซึ่งจะได้กล่าวในบทวิเคราะห์

2. แนวคิดมานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม

จากคำว่า มนุษย์ สังคม วัฒนธรรม แต่ละคำต่างมีความหมายของคำนั้นๆ แต่คำว่า มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม เป็นการเอาชื่อสองชื่อมารวมกัน คือ มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม เป็นวิชาที่ว่าด้วยพฤติกรรมของมนุษย์ที่เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งจะศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์คิดค้นขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการดำรงอยู่ของตนเองของแต่ละคนพฤติกรรมที่แสดงออกจะแตกต่างกันตามสิ่งแวดล้อม เช่น พฤติกรรมการกิน พฤติกรรมต่างๆ ที่มนุษย์คิดค้นมา ได้รับการยอมรับและปฏิบัติตามจนเป็นรูปแบบเดียวกันก็จะกลายเป็นพฤติกรรมที่

เรียกว่า “วัฒนธรรมทางเศรษฐกิจ” เกิดขึ้น ดังเช่น นิตยพรรณ (ผลวัฒนธรรม) วรรณศิริ (2540: 135 , 150, 152, 156, 157) ได้เสนอแนวคิดทางมานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรมไว้หลายประเด็นเช่น

1. แนวคิดของปราชญ์มานุษยวิทยา ที่กล่าวถึงว่าพฤติกรรมของมนุษย์มาจากการถ่วงรอนความคิดของมนุษย์ ซึ่งนำมาตอบสนองความต้องการพื้นฐาน คือความต้องการของร่างกาย มนุษย์จึงมีพฤติกรรมออกมาในรูปแบบทางเศรษฐกิจ หากมนุษย์อยู่ในสิ่งแวดล้อมง่าย ปัจจัยธรรมชาติน้อย รูปแบบก็จะง่ายและน้อย เศรษฐกิจที่แบบง่ายจะกินอยู่เฉพาะที่มีในธรรมชาติ หากมีพืชมากก็กินพืชมาก หากมีสัตว์มากก็กินสัตว์มาก หากอยู่ในเขตถ่วงมากก็กินถ่วงมาก เมื่ออยู่ในเขตอากาศหนาวก็กินไขมันมาก ขบวนการทางเศรษฐกิจที่กระทำขึ้น เช่น การหาอาหาร การผลิตและการจำหน่าย การบริโภคจะยากง่าย ขึ้นอยู่กับสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติบงการ ฉะนั้นรูปแบบของพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ จึงเป็นวัฒนธรรมทางเศรษฐกิจของสังคมในยุคนั้นๆ

2. มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม กล่าวถึงเรื่องมานุษยวิทยาว่า นักมานุษยวิทยา ให้ความเห็นว่าหากวิเคราะห์กิจกรรมของมนุษย์และกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นสัญชาตญาณของมนุษย์ทุกคน พบว่ามีพฤติกรรมเกี่ยวกับการผลิต แจกจ่าย แลกเปลี่ยนทรัพย์สิน ทั้งการบริโภคและสร้างผลผลิตเป็นสิ่งผูกพันกับหลักการหน้าที่องค์กร ทางสังคม การเมือง กฎหมาย ศาสนา ศิลป รูปแบบเศรษฐกิจต่างกัน เพราะรูปแบบเศรษฐกิจและสถาบันทางเศรษฐกิจเกี่ยวข้องกับเป็นสิ่งเพิ่มพลังในการทำงานหาเลี้ยงชีพอีกด้วยพื้นที่ที่ถูกแลกเปลี่ยนกันตามพิธีกรรมศาสนา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นกลไกบังคับให้เกิดพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ

3. มานุษยวิทยาและวัฒนธรรมในด้านความหมายของมานุษยวิทยาเศรษฐกิจได้กล่าวว่า นักปราชญ์ทางสังคมและทางเศรษฐศาสตร์ ได้ให้ความหมายว่า เศรษฐศาสตร์เป็นวิธีการและระดับการผลิตสิ่งของเพื่ออำนวยความสะดวกในการทำมาหากิน เป็นการจัดการเกี่ยวกับการผลิต การแจกกระจาย การบริโภค ของสิ่งของทางเศรษฐกิจแล้ว จึงเป็นเรื่องของวิธีการการจัดการนั่นเอง แต่เศรษฐกิจในความหมายของนักเศรษฐศาสตร์ปัจจุบันมักกล่าวถึงทุนทรัพย์ แรงงาน เงิน ทรัพย์สิน การธนาคาร ราคา และเรื่องอื่นๆ ซึ่งกิจกรรมที่กล่าวมาเป็นระบบระเบียบ และวิธีการยังเกี่ยวข้องกับสมาชิกในชุมชนหนึ่งๆ ทุกๆ คน จึงเป็นกิจกรรมที่ต้องจัดขึ้นโดยรัฐ

4. มานุษยวิทยาสังคม และวัฒนธรรมในด้านความหมายของเศรษฐกิจที่ Karl Polanyi ได้ให้ไว้ประการหนึ่ง เป็นการอธิบายระบบเศรษฐกิจในกรอบของทฤษฎี “วัตถุธรรม” (Substantive Theory) คือ พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์ เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับสังคม โดยธรรมชาติจะเป็นผู้กำหนดวิธีการที่จะหาวัตถุเพื่อตอบสนองความต้องการนั้น แต่วัตถุนิยมยังขยายความหมายได้อีกว่า ธรรมชาติในที่นี้หมายถึงสิ่งแวดล้อมทาง

ภูมิศาสตร์ เช่น ภูมิอากาศ ดิน น้ำ ป่าไม้ สัตว์ และแร่ธาตุ และวิธีการคือเทคโนโลยีที่มนุษย์คิดขึ้นมาเพื่อให้สอดคล้องและเหมาะสมกับธรรมชาติดังนั้นวัตถุคือผลผลิตของการสร้างการประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมาเพื่อใช้เป็นเครื่องมือทำมาหากินและใช้เพื่อความสะดวกสบายของมนุษย์ มนุษย์นำธรรมชาติและวิธีการผสมผสานเพื่อสร้างวัตถุทุกอย่างขึ้นมาใช้ในการดำรงชีวิต เช่น ในธรรมชาติเขตรมรสนั้นอากาศจะชื้น ฝนตกชุก น้ำท่วมขัง พืชที่เจริญเติบโตดีคือ พืชแป้งข้าวเจ้า มนุษย์จึงได้หาวิธีการเพาะปลูกข้าว โดยทำการไถนา หว่านกล้า ดำนา และเก็บเกี่ยว ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจการผลิตอาหารของมนุษย์ วัตถุนิยม คือ ข้าวเจ้า แต่มนุษย์จะต้องมีปริมาณพอๆ กับของสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติ มนุษย์จึงไม่คิดหาวิธีเอาประโยชน์ให้ได้มากที่สุด เพราะเดิมมนุษย์ไม่มีการแข่งขันกันเพื่อสะสมทรัพย์เช่นปัจจุบัน

3. แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรทฤษฎีใหม่

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จขึ้นขึ้นครองสิริราชสมบัติ พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมพสกนิกร ได้ทรงเห็นถึงความทุกข์ยากของเกษตรกร โดยเฉพาะผู้ประกอบอาชีพการเกษตรนั้น ต้องพึ่งพาปัจจัยต่างๆ ที่มาจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ น้ำ ลม สภาวะเศรษฐกิจ และการตลาด ทำให้เกษตรกร ประสบปัญหาความยากจน จึงได้ทรงคิดหาแนวทางแก้ปัญหาให้แก่เกษตรกรโดยทรงคิดแนวคิด “ทฤษฎีใหม่” เช่น

วัลลภ พรหมทอง (2544: 1-2, 19-26, 43-46) ได้เสนอแนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริด้านแนวคิดของเกษตรทฤษฎีใหม่ไว้หลายประเด็นดังนี้

1. เนื่องด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จเยี่ยมราษฎรที่เป็นเกษตรกรและทราบปัญหาการประกอบอาชีพ เช่น ดิน ลม น้ำ อากาศ ศัตรูพืช การตลาด เกิดภาวะขาดทุน จึงได้มีโครงการพระราชดำริแก้ปัญหานี้ ทรงเน้นที่เกษตรกรยากจนในเขตน้ำฝนโดยแก้ปัญหาคือ จัดแหล่งน้ำให้พอเพียงแก่การปลูกพืช และเน้นการจัดระบบพืชที่เหมาะสม เมื่อปฏิบัติแล้วเกษตรกรจะมีงานทำ มีอาหารไว้บริโภค มีรายได้ต่อการดำรงชีวิตอยู่ได้ตามอัตภาพ จึงเรียกแนวพระราชดำรินี้ว่า “ทฤษฎีใหม่”

2. เกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ ในด้านหลักการ และขั้นตอนของเกษตรทฤษฎีใหม่ ได้ทดลองศึกษาและทดสอบถึงการปฏิบัติได้ผลแล้ว จึงเผยแพร่ใช้โดยมีหลักการสำคัญดังนี้

- 2.1 เป็นระบบการผลิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำวิธีการ ไปปฏิบัติเพื่อเลี้ยงตนเองได้

2.2 เป็นแนวคิดที่พัฒนาคัดหลักการสามัคคีในชุมชนคล้าย “ประเพณี
ลงแขก” ที่ผ่านมา

2.3 การผลิตข้าวไว้บริโภคในครัวเรือนเป็นหลักพื้นฐาน

2.4 การจัดทำแหล่งน้ำสำหรับเกษตรกร

3. มีการจัดสรรพื้นที่ที่มีสมมติฐานพื้นที่เกษตรกร เช่น มีพื้นที่ 15 ไร่ จะจัดสรร
พื้นที่สำหรับดำเนินการดังนี้

3.1 ขุดสระน้ำ จำนวน 3 ไร่ ลึก 4 เมตร ปลูกพืชจำนวน 10 ไร่

3.2 พื้นที่นาข้าว จำนวน 5 ไร่

3.3 พื้นที่ปลูกพืชอื่นๆ จำนวน 5 ไร่

3.4 ที่อยู่และสิ่งก่อสร้างอื่นๆ จำนวน 2 ไร่

ขั้นตอนของทฤษฎีใหม่ ทฤษฎีตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ
นั้น พระองค์ได้ทรงกำหนดไว้เป็น 3 ขั้นตอนคือ

ขั้นที่ 1 มีลักษณะการจัดการพื้นที่ดังนี้ พื้นที่ส่วนที่ 1 ประมาณร้อยละ 30 ใช้
สำหรับขุดสระน้ำหรือสร้างแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการเกษตร พื้นที่ส่วนที่ 2 ประมาณร้อยละ 30 ใช้
สำหรับปลูกข้าวไว้บริโภค พื้นที่ส่วนที่ 3 ประมาณร้อยละ 30 ปลูกพืชอื่นๆ พื้นที่ ส่วนที่ 4 ประมาณ
ร้อยละ 10 ใช้สำหรับปลูกสร้างที่อยู่อาศัย และ โรงเรือนอื่นๆ

ขั้นที่ 2 เป็นการรวมพลังในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ ซึ่งเป็นการร่วมแรงร่วมใจกัน
ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ดังนี้

1. การผลิต ในกระบวนการผลิตเกษตรกรดำเนินการร่วมกันดังนี้ ด้านพันธุ์พืช
มีการแลกเปลี่ยนกันภายในชุมชน และการร่วมมือกันในการเตรียมดิน มีการแลกเปลี่ยนเครื่องมือ
อุปกรณ์และแรงงานกันและยังมีการร่วมมือกันทำงาน คือ การคานาหว่านเมล็ด การปลูก การกำจัด
วัชพืช ตลอดจนการเก็บเกี่ยวผลผลิต โดยวิธี ลงแขก

2. การตลาด ตลาดมาเกี่ยวข้องกับผลผลิตนั้น เนื่องจากผลิตผลผลิตได้มาก
หลังจากมีปริมาณพอบริโภคแล้วก็จะนำไปจำหน่ายจึงต้องมีการร่วมมือกัน เช่น การสร้างลานตาก
ข้าว การสร้างซุงฉาง การสร้างเครื่องสีข้าว ส่วนการจำหน่ายข้าว ควรจะร่วมกันในรูปแบบของ
สหกรณ์ ความเข้มแข็งของเกษตรกรจะเข้มแข็งขึ้น

3. ในด้านความเป็นอยู่ ชุมชนเกษตรกรควรพึ่งพาอาศัย การช่วยเหลือกัน มี
การแลกเปลี่ยนแบ่งปันกัน ตั้งแต่ปัจจัยพื้นฐานขึ้นไปจนถึงเครื่องนุ่งห่ม

4.สวัสดิการชุมชน ควรจัดหาสวัสดิการต่างๆ ไว้ในชุมชน เช่น กองทุนเงิน
กู้ยืม และอื่นๆ

5. การศึกษาเกษตรกรควรมีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษา ตั้งกองทุน เพื่อการศึกษาหาวัสดุอุปกรณ์การศึกษาไว้บริการในชุมชนเพื่อบุตรหลานของเกษตรกรเอง

6. สังคมและศาสนา ชุมชนจะอยู่อย่างมีความสุขต้องมีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ ทั้งวัด โรงเรียน ตลาด สถานีอนามัย แม่น้ำ ลำคลอง ฯลฯ ควรร่วมกันอนุรักษ์และพัฒนาให้อยู่ สภาพดี จะทำให้คนในชุมชนใช้ร่วมกันอย่างมีความสุข

ขั้นที่ 3 เป็นขั้นนำชุมชนสู่การเป็นธุรกิจ ขั้นประสานงานกับแหล่งเงินทุน เพื่อนำเงินมาใช้ของเกษตรกร เช่น บริษัท ธนาคาร ห้างร้านเอกชน องค์กร ฯลฯ จะทำให้เป็นการเอื้อ ประโยชน์ซึ่งกันและกัน ทำให้เกษตรกรได้รับประโยชน์ จากแหล่งเงินทุน ได้จำหน่ายผลผลิตใน ราคาสูง ชื่อวัสดุอุปกรณ์การเกษตรราคาถูก

4. ได้กล่าวถึงเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ เรื่องหลักการปลูกพืชในโครงการ เกษตรทฤษฎีใหม่ของการปลูกข้าวว่า ปัจจัยที่สำคัญในการผลิตข้าวให้ได้ผลผลิตสูงได้แก่ ใช้ข้าว พันธุ์ดี เตรียมดินดี น้ำดี ปุ๋ยดี ยาดี ดูแลรักษาดี

ความหมายของข้าวพันธุ์ดี คือให้ผลผลิตสูง เจริญเติบโตดี ทนต่อสภาพแวดล้อม ด้านทานโรคและแมลง ตลาดต้องการ

การเตรียมดินดี ควรปรับที่นาให้เรียบเสมอกันจะทำให้ข้าวออกพร้อมกัน

น้ำดี ควรควบคุมระดับน้ำในนาข้าวตลอดเวลา

ปุ๋ยดี ควรใช้ปุ๋ยตรงตามสูตร อัตราการใช้และระยะเวลาเหมาะสม

ยาดี ควรใช้ยาเหมาะสมกับศัตรูที่จะทำลาย การดูแลรักษา เมื่อหว่านและปักดำ

แล้วควรตรวจดูระดับน้ำ ตรวจดูโรค เมื่อพบต้องกำจัดทันที

สรุปแล้วจากแนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงได้ กล่าวมาแล้วนั้น จะพบว่าได้ทำประโยชน์แก่ราษฎรหลายประการ เช่น ช่วยลดปัญหาภัยแล้งตลอด จนมีการใช้พื้นที่เกษตรอย่างมีประสิทธิภาพ เกษตรกรมีอาหารไว้บริโภคได้อย่างพอเพียง เกษตรกรรมรายได้เพิ่ม มีงานทำตลอดปี ปัญหาสังคมลดลง ลดการสูญเสียเงินตราให้ต่างประเทศ ทำให้ระบบเศรษฐกิจมั่นคง และเกิดการพัฒนที่ยั่งยืน

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2540: 22) ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีตในด้าน ความสัมพันธ์ในการผลิต การที่สมาชิกให้ความช่วยเหลือกันในหมู่บ้านเป็นลักษณะเด่นในด้าน การมีความสัมพันธ์กัน ในการผลิตของคนในชุมชน เป็นแรงผูกมัดตรึงปัจเจกชนไว้กับชุมชน อีกปัจจัยหนึ่ง ในการทำนาจะช่วยเหลือแรงงานกัน เช่น การดำนา เก็บเกี่ยว นวดข้าว ที่เราเรียกว่า “ลงแขก” หรือการช่วยกันยกคันนาให้คนเดินควายเดิน ควายกินหญ้า และฝัดข้าว ตำข้าว และ

ตีข้าวด้วยมือ เอาเครื่องมือในการผลิตมาช่วยกัน เอาอุปกรณ์ที่ใช้ทำนามาช่วยกัน โดยใช้หลักใครทำนาเสร็จก่อนไปช่วยผู้ทำนาเสร็จทีหลัง

4. แนวคิดเกี่ยวกับพิธีกรรมสังคมไทย

พิธีกรรมที่กระทำในการเกษตร จะเป็นกิจกรรมที่แสดงออกถึงความเชื่อของมนุษย์ มิได้เกิดขึ้นอย่างเลื่อนลอย แต่มนุษย์จะสร้างขึ้นอย่างมีวัตถุประสงค์ที่แน่นอน พิธีกรรมที่แสดงออกนั้นมักจะเป็นไปในลักษณะสัญลักษณ์ และจะเกี่ยวข้องกับนิยายปรัมปรา ตลอดจนความเชื่อทางศาสนา ในการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อนั้นๆ วัตถุประสงค์ที่แฝงอยู่ในการจัดพิธีกรรมนั้น ได้แก่ เพื่อสร้างความอุดมสมบูรณ์ และการอยู่ดีกินดีของคนในชุมชน เพื่อเพิ่มพูนผลผลิต เพื่อควบคุมดินฟ้าอากาศ เพื่อความเป็นสิริมงคล และความมั่นคงในการดำรงชีวิต ตลอดจนสร้างความสามัคคีของหมู่คณะและยังเป็นการรวมตัวกันป้องกันภัยจากการรุกรานภายนอกและข้าศึกศัตรู เป็นต้น ดังเช่นงานคันควัวของผู้รู้หลายคนเช่น

กิ่งแก้ว อัครถาวร (2526: 5-6) ได้กล่าวถึงบทบาทพิธีกรรมว่า พิธีกรรมคือ วิธีการชนิดหนึ่งที่จะนำไปสู่เป้าหมายให้เราได้มาในสิ่งที่เราต้องการ จึงต้องมีการกระทำและมีวิธี เช่น เราจะได้ข้าวเปลือก ต้องมี วิธีเพาะ เริ่มตากกลาง เตรียมพื้นที่ การไถ การหว่าน ดูแลรักษาเก็บเกี่ยว นวดข้าว และแต่ละขั้นตอนยังประกอบพิธีกรรมหลายประการ เช่น ทำขวัญข้าว โดยนำของสังเวชนียวัตถุ ข้าว ขนม แป้ง ลิปสตัก และ น้ำหอม นำไว้มุมที่กำหนดว่าแม่โพสพสถิตอยู่ อาจนำไปชะลอมเล็กๆ ปักไว้กับไม้ไผ่ มี ตาแหลว กับธงอยู่บนปลายไม้ที่หมาย ชาวบ้านถือว่า พิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสัมฤทธิ์ทางการเพาะปลูก ดังนั้นพิธีกรรมจึงต้องมีคุณสมบัติเช่น

1. เป็นเรื่องจิตใจ ได้แก่ การอ้างถึงบุคคล สิ่งที่น่าสนใจสัมผัสพิสูจน์ได้ เช่น อ้างแม่โพสพมีจริง ความจริงสิ่งนี้เป็นสิ่งที่จิตยอมรับแม้ไม่ประจักษ์ด้วย ตา หู ลิ้น ภายแม่โพสพก็ประจักษ์ด้วยใจ และองค์ประกอบพิธีกรรมก็คือ ภาวะเหนือธรรมชาติ

2. เป็นเรื่องจิตใจ หมายถึงแสวงหาผลอันเป็นอารมณ์ที่เกิดกับจิตใจ เช่น พิธีทำขวัญแม่โพสพ ผู้ประกอบพิธีขอมหวังผลอันดับแรกคือ ความสบายใจ ความมีกำลังใจแม้ข้าวยังไม่สุกก็น่าดี การประกอบพิธีเชื่อมั่นว่าข้าวจะสุกและเก็บเกี่ยวเต็มเม็ดเต็มหน่วยในเวลาต่อไป จึงเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงใจกายอย่างหนึ่ง ดังนั้นพิธีกรรมจึงเป็นทั้งอาหาร และยาสำหรับปลูกฝังอารมณ์อันพึงปรารถนาต่างๆ

3. เป็นเรื่องของจิตใจ คือ ใจมีอิทธิพลต่อวัตถุภายนอก เมื่อกายป่วยจิตใจก็อ่อนแอหรือใจอ่อนแอกายก็ป่วย การจะพัฒนาชีวิตให้มีความเจริญก้าวหน้า จึงต้องการพัฒนาใจเมื่อ

ใจมีความเข้าใจ ความรู้เห็นที่ถูกต้อง ก็แสดงออกทางกายหรือทางวัตถุย่อมถูกต้องไปด้วย พิธีกรรม ก็เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อพัฒนากายและใจ

4. เป็นเรื่องจิตใจหมายถึง การเห็นวัตถุเป็นสาขาของจิต ไม่ได้มองวัตถุเป็นวัตถุ แต่มองเป็นองค์แห่งการรับรู้ มีชีวิตจิตใจเยี่ยงมนุษย์สัตว์ เมล็ดข้าวจึงได้รับการยกย่องนับถือ ไม้คานหาบของได้รับการเปิดทอง แสดงถึงเจ้าของสำนึกถึงคุณค่า จึงปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้น เหมือนว่สิ่งเหล่านั้นมีชีวิตรับรู้การกระทำของเขา

5. เน้นเรื่องสัญลักษณ์ หมายถึง สิ่งใช้แทนสิ่งมีค่าในการจัดพิธีกรรมต่างๆ เราจะมีอุปกรณ์ตลอดจนกริยาท่าทาง ถ้อยคำ ใช้เป็นสัญลักษณ์ของการบอกให้รู้ เช่น ข้าวออกรวงแล้ว เขตนี้เป็นเขตหวงห้ามต้องปกปักษ์รักษาพ้นจากนกกาต่างๆ การใช้สัญลักษณ์ช่วยแผ่พฤติกรรมทางจิตช่วยให้เกิดมโนภาพความคิดรวบยอดจินตนาการและเป้าหมาย ที่ชัดเจนมั่นคง ต้องมีการผลักดันทางอารมณ์จึงต้องใช้สัญลักษณ์เพื่อสะกิดเพื่อให้อีกฝ่ายรู้สึก

สมปราชญ์ อัมมะพันธ์ (2536: 69—70) ได้กล่าวถึงพิธีกรรมในวรรณคดีไทยว่า พิธีแรกนาขวัญ เป็นพิธีกรรมที่เป็นสิริมงคลแก่พืชพันธุ์ธัญญาหาร สนับสนุนชาวไร่ชาวนาในการประกอบอาชีพ เมื่อทำพิธีเสร็จกระทรวงเกษตรจะนำเมล็ดข้าวจากการประกอบพิธีแจกจ่ายแก่เกษตรกร

จากที่มนุษย์ต้องการสร้างผลผลิตให้ได้ผลดีนั้นมนุษย์จะพยายามขอให้สิ่งเหนือธรรมชาติช่วย ซึ่งการกระทำดังกล่าวเกิดจากความเชื่อที่เกษตรกรคิดว่าสิ่งนั้นๆ ที่ขอช่วยเขาได้ และความเชื่อนั้นเป็น เรื่องของนามธรรม แต่ก็มีลักษณะรูปธรรมแฝงอยู่ด้วย เพราะความเชื่อเกิดจากการถูกอบรม สะสมประสบการณ์ต่างๆ แล้วก็สรุปออกมาเป็นความเชื่อหากมองว่าคนแต่ละคนมีความเชื่ออย่างไรนั้น เราจะสังเกตจากพฤติกรรมที่เขาปฏิบัติในชุมชนต่างๆ ความเชื่อของมนุษย์ที่เปลี่ยนแปลงมาจากการนับถือผีหรืออำนาจเหนือธรรมชาติ แล้วค่อยพัฒนาสู่ความเชื่อที่มีระบบมากขึ้น ซึ่งเราจะเรียกว่าศาสนา และสุดท้ายจะนำไปสู่วิทยาศาสตร์ตามลำดับ ดังจะทราบได้จากการศึกษาของบุคคลเหล่านี้

อุทิศ ปฐม (2541:1) ก็ได้กล่าวถึงปรัชญาความเชื่อของไทยลือว่า ชาวไทยลือมีความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี เป็นเอกลักษณ์เฉพาะเผ่า และมีความเชื่อเหมือนเผ่าอื่น จะเรียกสิ่งมองไม่เห็นว่าเป็น โชคดี โชคร้าย และจะคิดว่าสิ่งที่มองเห็นและไม่เห็นจะอยู่เบื้องหลังพิธีกรรมหรือศาสนาโดยเกิดจากความคิด ว่าเทวดาหรือผี เป็นตัวแทนสิ่งที่มองไม่เห็น จึงต้องมีใครสักคนทำเป็นผู้รู้ออกมาอธิบายว่าเทวดาหรือผีบันดาลให้เป็นไปสิ่งไม่ได้อาจเกิดขึ้นแก่เจ้าบ้าน ดังนั้นต้องกระทำการอันใดอันหนึ่งเพื่อป้องกัน สิ่งไม่พึงปรารถนาที่จะเกิดตามมา กลายเป็นความคิดความเชื่อชุมชนจึงจัดกิจกรรมที่ทำเพื่อป้องกันเภทภัยอันตราย จึงเกิดเป็นพิธีกรรมความเชื่อที่ว่าผีหรือเทวดา

สามารถบันดาลความทุกข์ ความสุข เกียรติยศ เหตุดีแก่บุคคลจนทำให้เกิดเป็นพื้นฐานความคิด จุดประสงค์พิธีกรรมดังกล่าว เมื่อชุมชนยอมรับ ปฏิบัติเป็นเวลายาวนาน ก็จะถือเป็นประเพณีของ ชุมชนนั้นๆ ต่อไป

กึ่งแก้ว เพ็ชรราช (2540: 171) ได้กล่าวถึงคติวิทยาว่า ความเชื่อในการแสดง พิธีกรรม หมายถึง การยอมรับอาจไม่มีหลักฐาน ความกลัวไม่รู้สาเหตุ เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดศาสนา แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. ความเชื่อมองยวไรเหตุผล คือยังไม่ทราบเจตนา
2. ความเชื่อมีเจตนาแอบแฝง เพื่อสั่งสอนให้คนประพฤติดีอยู่ร่วมกับ สังคมอย่างถูกต้องและเกิดสุขกับตนเอง

ความเชื่อของคนในแต่ละท้องถิ่นที่เกิดจากปัญหาการดำรงชีวิต เช่น เกิดวิบัติ เกิด โรคภัย เกิดภัยธรรมชาติ คนไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ จึงสร้างความเชื่อว่าน่าจะมีอำนาจลึกลับ เหนือธรรมชาติบันดาลให้เกิดขึ้นเช่นนั้น ซึ่งอำนาจนั้นอาจจะมาจากเทพเจ้า ภูติผีปีศาจ วิญญาณ สัตว์ป่า พระจันทร์ ดวงดาว หรือ ดิน น้ำ ลม ไฟ เพื่อป้องกันภัยพิบัติที่จะเกิดแก่ตนเอง มนุษย์ จึงวิงวอนขอความช่วยเหลือจาก อำนาจลึกลับนั้น คิดว่าหากบอกกล่าวแล้วตนเองจะปลอดภัย พ้นภัย ก็ยอมที่จะแสดงความรู้คุณโดยการเช่นสรวงบูชา หรือประกอบพิธีกรรมต่างๆ ทำให้แต่ละ สังคมมีความเชื่อเป็นมรดกสืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้

สุรพล ดำริห์กุล (2542 :136) ได้กล่าวถึงมรดกไทยล้านนา สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมด้านความเชื่อในการนับถือผีของชาวล้านนาว่า ผีฝ่าย เป็นผีดูแลรักษาแหล่งน้ำและ เหมืองฝ่ายที่ส่งน้ำให้แก่ไร่ นา ที่อยู่ของหอผีมีอยู่เชิงคอกยไถแหล่งดินน้ำ หลังจากนั้นช่วยกันขุด เหมืองซ่อมแซมฝ่ายกันน้ำ นอกจากนั้นยังมีความเชื่อในการนับถือ ผีตาแฮก หรือผีนาที่เป็นผีรักษา ผีนา คอยช่วยให้ข้าวกล้างดงาม น้ำท่าอุดมสมบูรณ์ และคุ้มครองให้วัวควายปลอดภัยซึ่งผีตาแฮก จะอยู่มุมใดมุมหนึ่งของที่นา นาที่ผีตาแฮกอยู่จะยกคันนาสูงขึ้น และก่อนที่จะทำนาก็จะมีการเลี้ยง ผีตาแฮกเสียก่อน

กฤษฎา บุญชัย (2540: 116) ได้กล่าวถึงพลวัตชุมชนล้านนาในการจัดการความ หลากหลายทางชีวภาพว่าในการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเป็นความเชื่อต่อผี มีวัตถุประสงค์ เชื่อมโยงกับธรรมชาติมักเกี่ยวกับผลผลิตเป็นสิ่งที่ผีคุ้มครอง เช่น ดิน น้ำ ป่า มีพิธีไหว้ ผีไร่ ความ เชื่อเหล่านี้สะท้อนให้ทราบถึงกลไกความคิดในชุมชนในการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทั้งในแง่ เป้าหมายและวิธีการที่ชุมชนได้กระทำ

สิทธิ บุตรอินทร์ (2523: 46-51) ยังได้กล่าวถึงโลกทัศน์ชาวไทยล้านนาว่าระหว่าง มนุษย์กับธรรมชาติมนุษย์นั้นจะมีพลังเหนือกว่าสัตว์ แต่มนุษย์เองไม่ได้อยู่เหนือธรรมชาติ ธรรม

ชาติจะอยู่ได้เองโดยไม่ต้องมีมนุษย์ช่วยธรรมชาติ แต่หากไม่มีธรรมชาติแล้วมนุษย์ไม่สามารถสืบต่อชีวิตตนเองได้ฉะนั้นมนุษย์จึงต้องมีสัมพันธ์กับธรรมชาติทั้งทางตรงและทางอ้อม และความเชื่อเกี่ยวกับต้นกำเนิดของคนและธรรมชาติ ที่เป็นความเชื่อพื้นบ้านดั้งเดิม คือ ศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ และในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาตินั้น มนุษย์จะเป็นฝ่ายรับประโยชน์จากธรรมชาติไม่น้อยไปกว่าที่มนุษย์ได้รับจากมนุษย์ด้วยกัน จากแนวคิดนี้ชาวล้านนาจึงยอมรับนับถือธรรมชาติ รวมทั้งปรากฏการณ์ทุกอย่างของธรรมชาติว่ามีชีวิตจิตใจ และความรู้สึกรวมในตัวมันเอง จากความเชื่อนี้ แสดงให้เห็นภาวะการณ์ที่เกิดปัญหาบางอย่างในชีวิต และไม่สามารถแก้ปัญหาได้ จึงหันมาสมยอมและอธิษฐานหรือร้องขอความช่วยเหลือจากอำนาจของปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆ เช่น แม่ธรณี ฟ้าดิน หรือสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเขา จากความเชื่อและการกระทำดังกล่าว เป็นพลังจูงใจให้มองเห็นคุณค่าของสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ทำให้ไม่คิดกระทำใดๆ ที่เป็นการล่วงละเมิดความเป็นธรรมชาติ แต่กลับหันมายอมรับและให้การพิทักษ์รักษาประนีประนอมกับธรรมชาติหรือรู้คุณค่าของธรรมชาตินั้นเอง และยังยอมรับเสมอว่าตนเองอยู่ได้อิทธิพลของธรรมชาติขณะเดียวกัน

ดังนั้นความเชื่อที่มนุษย์ได้ให้ความเชื่อถือนั้น เพราะว่าความเชื่อเป็นสิ่งสะสมมานานและมากขึ้น ก็จะเกิดเป็นพิธีกรรม ความเชื่ออันจะมีเรื่องผีเข้ามาสัมพันธ์กับมนุษย์ ขณะเดียวกันความเชื่อที่กระทำเป็นพิธีกรรม จะเป็นสิ่งหนึ่งที่ไม่ทำลายทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวตรงกันข้ามจะมีแต่ยอมรับว่า ตนอยู่ได้ธรรมชาติ จึงให้ความอนุรักษ์ และอภัยให้ แก่ธรรมชาติขึ้น

5. ทฤษฎีเครื่องล่อใจ

จากที่มนุษย์ทุกคน เมื่อจะชอบสิ่งใดหรือไม่ชอบสิ่งใด จะเกิดขึ้นจากความสนใจ ความพอใจที่ตนเองมีต่อสิ่งที่กำลังพบอยู่ หรือที่เรียก “ทัศนคติ” แต่ละบุคคลจะมีทัศนคติต่อสิ่งต่างๆ มากมาย ทัศนคติ จึงหมายถึง สิ่งที่อยู่ในจิตใจของบุคคลที่จะสนองตอบต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือบุคคลไปทิศทางใดทางหนึ่งซึ่งเราไม่สามารถวัดได้โดยตรง จะสังเกตได้จากพฤติกรรมของบุคคลที่ตอบสนองต่อสิ่งเรานั้น เราก็มองถึงทัศนคติที่เขามีได้ และบางอย่างก็มีสิ่งเร้าที่ทำให้บุคคลมีทัศนคติต่างๆ ต่อสิ่งที่พบเห็นนั้นดังเช่น

ไวรัช เจียมบรรจง (2522: 96-97) ได้กล่าวถึงสิ่งจูงใจต่างๆ ทำให้เรามีทัศนคติต่อสิ่งนั้นๆ ในทางใดทางหนึ่ง จะต้องมีความเชื่อต่อสิ่งต่างๆ ในที่นี้คือสิ่งที่เป็นประโยชน์ สร้างความพอใจแก่ตัวเรา ทัศนคติที่สำคัญส่วนมากเดิมมาจากแรงจูงใจพื้นฐานแบ่งหน้าที่ทัศนคติออกเป็น

1. ทักษะคิด เป็นเครื่องทำให้เราไปถึงจุดหมาย ช่วยในการปรับตัว ทักษะคิดทำให้เราปรับตัวเข้าสังคมได้ และขึ้นอยู่กับ การรับรู้ปัจจุบันอดีตที่ท่าประโยชน์จากของแต่ละบุคคล เราจะเข้าหาสิ่งที่มีประโยชน์ และหนีห่างจากสิ่งที่ไม่มีความประโยชน์

2. ทักษะคิดช่วยป้องกันตนเองได้ เช่น บางสิ่งเราบิดเบือน ซึ่งทำให้เราสบายใจ เพื่อเป็นการรักษาภาพพจน์ของตนเอง และบางสิ่งบางอย่างมักอาศัยการบิดเบือนมากกว่าการปฏิเสธ การปรับตัวจึงมักมีการใช้เหตุผล ป้ายความผิด การแทนที่ การปรับตัวจึงต้องให้เหมาะสมสอดคล้องกับสังคม เพื่อเป็นการปรับตัวที่ถูกต้อง

3. พยายามที่จะมีทัศนคติต่อสิ่งต่างๆ ให้สอดคล้องกับความคิดเรื่องค่านิยมของเรานั้น เราคิดเราเป็นคนที่มีศรัทธา เราจะมีทัศนคติต่อการทำบุญ เราจะแสดงพฤติกรรมต่างๆ ออกมาเกี่ยวกับการทำบุญทัศนคติจึงช่วยให้เราเกิดการเรียนรู้ คนในโลกจะต้องมีความรู้พอประมาณ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมต่างๆ ความรู้เกี่ยวกับบุคคลด้วย และเราต้องทำนายได้ว่า สิ่งแวดล้อมต่างๆ นั้นเป็นอย่างไร ตลอดจนสามารถคิดแก้ปัญหาเล็กๆ น้อยๆ ได้ และสามารถทำนายสถานการณ์ต่างๆ เพื่อมิให้เกิดความสับสนเกินไป

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปแล้วว่าปัจจุบันประเทศไทยเรามีการเร่งพัฒนาประเทศของตนเองหลายด้านเพื่อก้าวทัดเทียมประเทศอื่นๆ แต่การที่จะนำประเทศไปสู่จุดพัฒนาที่ดีได้นั้นจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญา ซึ่งมนุษย์ในโลกต่างก็มีภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของตนเอง ฉะนั้นการที่จะพัฒนาประเทศเราจึงต้องให้ความสำคัญกับภูมิปัญญา และวัฒนธรรมหากศึกษาค้นคว้าแล้วจะทราบได้ว่าการเกิดภูมิปัญญานี้จะมีทุกท้องถิ่นในประเทศ ซึ่งเราเรียกว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งจะเชื่อมโยงถึงความรู้ประสบการณ์ตรงของคนในท้องถิ่น จากการที่ได้รับประสบการณ์สะสมมาจากการทำงาน การประกอบอาชีพ รวมทั้งเรียนรู้ที่ได้จากธรรมชาติสิ่งแวดล้อมต่างๆ เรื่องความเชื่อ การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยการจัดการเหล่านี้จะส่งผ่านกระบวนการทาง จารีต ประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากินและพิธีกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดความสุขความสมบูรณ์ในชุมชน หมู่บ้าน ดังเช่นภูมิปัญญาที่มาจากความเชื่อที่ผู้รู้ทั้งหลายได้ศึกษาและกล่าวไว้

ทวี ประทีปแสง (2542: 14-18) ได้ศึกษาเรื่องพิธีกรรมและความเชื่อในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของชาวลัวะว่า ในเรื่องระบบการทำไร่หมุนเวียนจะมีการตัดฟันโค่นเผาต้นไม้และทำการเพาะปลูก และเมื่อปลูกจนสภาพดินเสื่อมคุณภาพแล้ว ก็ทิ้งไว้ให้สภาพป่าฟื้น

คืนสู่ความอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง 7 - 10 ปี การเพาะปลูกแบบนี้เป็นระบบมีศักยภาพสูงในการปรับใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และระบบถือครองที่ดินตามจารีตประเพณีของลัวะมีหลักการ 2 อย่าง ซ้อนทับกับหลักการตามระบบกรรมสิทธิ์ เกิดขึ้นที่หลัง เช่น การจัดการที่ดินตามหลักสิทธิชุมชนใช้กับไร่มุมนเวียน เป็นทรัพย์สินส่วนรวม คราวเรือนใช้ที่ดินถือครองตลอดไป ทรายที่อาศัยอยู่ในชุมชนนั้น และสิทธิถือครองถึงลูกหลาน ซึ่งขายจําเองไม่ได้ พื้นที่ไร่มุมนเวียนแต่ละแปลงถึงคราวใช้ประโยชน์แต่ละฤดูกาล ชุมชนจะจัดสรรให้แก่เครือญาติ สมาชิกย้ายเข้าใหม่ จะไม่มีสิทธิได้รับอนุญาต นอกจากชุมชนจัดการให้ และการจัดการที่ดินตามกรรมสิทธิ์ เช่น พื้นที่ทำนาครัวเรือน มีกรรมสิทธิ์ที่นาอย่างสมบูรณ์ตกทอดถึงบุตรหลานและขายได้ พื้นที่ไร่มุมนเวียนเป็นสิทธิของผู้ถือครองซื้อขายง่ายโอนกันได้ตามการจัดหลักการกรรมสิทธิ์ของเอกชนใช้ในการปลูกพืชเศรษฐกิจ การจัดการตามหลักกรรมสิทธิ์ของรัฐ กรมป่าไม้จะเข้าไปปลูกป่าท้องที่ไร่นา นอกจากนี้พื้นที่ไร่มุมนเวียนมีบทบาทในการผลิตและอนุรักษ์ธรรมชาติแล้ว ยังใช้เป็นการจงดําเหตุการณ์ในอดีต เหตุการณ์สำคัญของชุมชน เช่น การเกิด การแต่งงาน การตาย ฯลฯ ด้านระบบเครือญาติและการจัดแรงงาน การจัดแรงงานของลัวะโดยเฉพาะการปลูกข้าวมีรูปแบบใช้แรงงานแลกเปลี่ยนแลกเปลี่ยนกันระหว่างกลุ่มเครือญาติบุคคลที่ทำกินบริเวณใกล้เคียง กิจกรรมแลกเปลี่ยนช่วยเหลือกัน เช่น ตัด ฟัน โคนล้ม ต้นไม้ ผู้แลกเปลี่ยนแรงงานต้องเตรียมข้าวมากินเอง ส่วนอาหารเครื่องดื่มเจ้าของพื้นที่จัดการให้ บางครั้งผู้ร่วมงานจัดหาเอง การแลกเปลี่ยนถือเอาจํานวนแรง เป็นเกณฑ์แลกเปลี่ยนไม่ใช่ลักษณะของงาน แต่ส่วนมากมักแลกเปลี่ยนในกิจกรรมเดียวกันแรงงานครัวเรือนการปลูกข้าวราคาถือเป็นทรัพย์สินส่วนตัวของครอบครัว พิธีกรรมความเชื่อของชาวลัวะ ซึ่งหมายถึงหน้าที่ของพิธีกรรมทั่วไปนั้น เป็นการแสดงออกถึงการรวมกลุ่มหรือศูนย์รวมจิตใจคนที่แสดงออกเพื่อลดความตึงเครียดทางจิตใจ ชีวิตสังคม แสดงออกในการรวมกลุ่มใช้ความเชื่อทางศาสนา เป็นสื่อสัญลักษณ์ หรือใช้วัฒนธรรมความเชื่อเป็นแนวทางเพื่อโต้ตอบกันในเรื่องแปลกปลอมจากภายนอกที่มีพลังเหนือกว่าการอยู่ร่วมกันในสังคม เพื่อให้กินดีจึงมีการจัดองค์กร เพื่อจัดทำหน้าที่จัดการทรัพยากรแต่ละท้องถิ่นหรือกลุ่มชาติพันธุ์หลายระดับ เช่น ระดับเครือข่าย ครัวเรือน บึงเจก เพื่อการอยู่ดีมีการจัดองค์กรสัมพันธ์ทางสังคม เช่น ระบบเครือญาติ ความเชื่อ อุดมการณ์ พิธีกรรมเป็นแนวทางจัดสรรทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ พิธีกรรมเป็นสื่อสัญลักษณ์สะท้อนความรู้สึกมนุษย์ซึ่งแสดงออก ที่สะท้อนถึงความปลอดภัยมั่นใจ หากสถานการณ์เปลี่ยนไปจนถึงท้องถิ่นสูญเสียความสามารถจัดการทรัพยากร พิธีกรรมเปลี่ยนไปด้วยพิธีกรรมกับภูมิปัญญา หมวดยุติภูมิปัญญาของลัวะ แยกแยะได้เป็น 2 ประเภทคือ

1. พิธีกรรมเกี่ยวกับการทำมาหากินเช่น การเช่นไฟเพื่อเอาใจไม่ให้ฟ้าผ่าไร่นาทำให้ผลผลิตเสียหาย การไหว้ผีต้นดอย การไหว้ผีฟ้า พิธีไหว้ผีไร่ เป็นเรื่องของการผลิต

2. พิธีกรรมเพื่อสืบทอดความเป็นชุมชน ให้เห็นความสัมพันธ์ทางสังคม โดยมีหลักการร่วมกันอยู่ว่าเพื่อการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน

นอกจากนั้นด้านความเชื่อแล้ว ชาวไทลื้อยังนำสถาบันศาสนามาสัมพันธ์กับความเชื่ออีกดังเช่น

จารุวรรณ พรมวัง (2536: 66-67) ได้ศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมบางประการของชาวไทลื้อว่า ชาวไทลื้อได้นำสถาบันศาสนามาสัมพันธ์กับความเชื่อด้วย ในความเชื่อในศาสนาของชาวไทลื้อจะรวมความเชื่อ 3 ประการ ด้วยกัน คือ พุทธ พราหมณ์ และผี ด้านศาสนาพราหมณ์สิ่งที่ปรากฏเป็นความเชื่อในเทวดา โหราศาสตร์ แต่ในความเป็นผีจะก้ำกึ่งกัน ส่วนศาสนาพุทธ จะนับถือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พุทธศาสนิกชน จึงนิยมทำบุญเพื่อสะสมไว้เพื่อชาติหน้าจะได้ไปนิพพาน ซึ่งถือเป็นเป้าหมายสูงสุดในพิธีกรรมความเชื่อนั้น ผีบ้านจะเป็นตัวแปรหนึ่งซึ่งผู้สร้างชุมชนจะใช้เป็นสิ่งที่ให้ชุมชนยึดมั่น สังคมไทลื้อจะเชื่อในเรื่องผีเช่น ผีเรือน ผีบ้าน ผีเมือง เป็นต้น

จากการนำศาสนามาสัมพันธ์กับความเชื่อแล้วชุมชนยังจัดพิธีกรรมให้สอดคล้องกับภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นของคนในท้องถิ่นดังเช่น

สุทธิพิศ ชูชาติ (2541: 103) ได้ศึกษาถึงเรื่อง การใช้ภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ป่าและระบบนิเวศเพื่อแก้ปัญหาภัยแล้งในประเทศไทย ในเรื่องของผี ชาวบ้านต้องมีพิธีกรรมเกี่ยวกับผิขุนน้ำ เพื่อขอบุญและอ้อนวอนผีให้ปกป้องรักษาสายน้ำ จึงห้ามทำความสกปรก โดยไม่ปัสสาวะ อุจจาระ หรือทิ้งสิ่งเน่าเหม็นลงในสายน้ำ ซึ่งอาจทำให้ผิขุนน้ำโกรธจึงอาจลงโทษได้ และการกักน้ำไม่ให้ไหลก็เป็นความผิดที่จะทำให้ผิขุนน้ำโกรธได้เช่นกัน ด้วยเหตุดังกล่าวจึงเกิดระบบการทำเหมืองฝายให้น้ำไหลผ่านได้ตลอดสาย น้ำ เพื่อเป็นการขอโทษที่ได้กักน้ำนั้น จึงได้ทำหอยผีฝายใกล้บริเวณฝาย ที่ติดกับลำเหมือง เนื่องมาจากความกลัว ความเคารพ ความกตัญญูรู้คุณเป็นพื้นฐาน จึงต้องเลี้ยงผีฝายก่อนฤดูการทำนาทุกปี และเป็นการเอื้อเพื่อแผ่แบ่งสายน้ำให้ได้ร่วมกันใช้น้ำที่ไหลไปทั่วทุกหมู่บ้านตามแนวสายน้ำเป็นต้น

นอกจากที่ชุมชนมีความเชื่อในเรื่องผีและจัดการพิธีกรรมที่สำคัญในบุญคุณของผีแล้ว ชุมชนยังประสบปัญหาที่มาจากภายนอกชุมชนทำให้ต้องช่วยกันสร้างระบบคิด และนำมาปฏิบัติจนเป็นเงื่อนไขต่างๆ เกิดขึ้นเพื่อให้สู่ระบบการผลิตที่ดี ซึ่งเป็นการรู้จักปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ดังเช่นการศึกษาของชูศักดิ์ วิทยากัด (2543: 189-190) ได้ศึกษาการจัดการน้ำภาคเหนือ พบว่ามีปัจจัยภายนอกชุมชนมากระทบกับความสัมพันธ์ของชุมชนเหมืองฝายเนื่องจากได้ติดต่อกับชุมชนอื่นๆ โดยการเข้ามาของรัฐที่เน้นเทคโนโลยี เพื่อทำให้เกิดผลผลิตทางเกษตรและส่งออกทำให้เกิดเกษตรเชิงพาณิชย์ ในสังคมชาวนา เศรษฐกิจชนบทไทย จึงเป็นส่วน

หนึ่งของระบบทุนนิยมโลก ชุมชนจึงได้ปรับปรุงตนเองทำให้ระบบเหมืองฝายเข้มแข็ง แต่อีกด้านหนึ่งทำให้โครงสร้างสัมพันธภาพของเหมืองฝายอ่อนแอลงพึ่งตนเองไม่ได้ เลื่อมล้ำทางอำนาจในการจัดการส่งน้ำทำให้เกิดการขัดแย้งสังคมเดิมไม่สามารถแก้ปัญหาได้

โดยสรุปแล้วภูมิปัญญาทำให้เกิดพิธีกรรม ที่นำไปสู่การจัดการระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และมนุษย์กับทรัพยากรสิ่งแวดล้อม โดยมีศาสนาสัมพันธ์อยู่ด้วยทำให้เป็นการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ขณะเดียวกันมนุษย์ยังใช้ภูมิปัญญาจัดการกับเทคโนโลยีที่ล้นไหลเข้าสู่ชุมชน เพื่อเกษตรกรใช้สร้างผลผลิต และยังเป็นการปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพสภาวะกับกระแสเศรษฐกิจปัจจุบันที่แปรเปลี่ยนจากอดีต ทั้งนี้เพื่อการดำรงชีวิตอย่างสงบสุขและยั่งยืน ทั้งด้านเศรษฐกิจ และสังคมเกษตรกรรมในชุมชน